

L'etnicitat. Variacions sobre un mateix tema

DOLORS COMAS D'ARGEMIR

JOAN J. PUJADAS

Institut Català d'Antropologia
Departament d'Antropologia Cultural de Tarragona

Aquest treball constitueix una reelaboració de la nostra aportació al seminari sobre etnicitat que es realitzà el juliol de 1980 a la Boston University sota la direcció del Prof. Anthony Leeds, a qui volem expressar el nostre agraïment pels seus suggeriments.

El nacionalisme ha estat un vell tema d'estudi i de preocupació per part dels científics socials. Historiadors, sociòlegs i polítics, principalment, han contribuït de manera notable al coneixement d'aquest fenomen en el marc europeu. És lògic que un moviment social amb repercussions polítiques tan profundes no fos pas ignorat; no gensmenys que l'apassionament i les conviccions ideològiques fossin sovint projectades en l'anàlisi. Recordem, si més no, el propi repertori terminològic generat en aquest àmbit: POBLE, NACIÓ, NACIONALITAT, REGIÓ, ESTAT, PAÍS, PÀTRIA, NACIÓ-ESTAT, REGIONALISME, PATRIOTISME, NACIONALISME...

Els antropòlegs, reclosos en l'estudi dels anomenats "pobles primitius", ben poc o res havien dit sobre aquesta temàtica, fins que l'evidència del paper dels moviments independentistes sorgits en els escenaris colonials, tan coneguts pels funcionaristes, obligà a considerar-los. I així s'afegiren uns nous termes als abans esmentats: el d'ÈTNIA i el seu derivat, ETNICITAT, menys polititzats aparentment, però que de fet permeten amagar realitats molt diferents sota una mateixa categoria, la qual cosa és una forma de minimitzar el fenomen.

Els estudis sobre etnicitat aparegueren a l'escalf del neofuncionalisme a la dècada dels anys cinquanta, vinculats inicialment als estudis africanistes que hom centrà en els processos migratoris, en la formació de ciutats administratives i mineres en el Centre i Sud d'Àfrica, en el procés d'"urbanització" d'individus d'origen tribal, en els conflictes inter-tribals, etc. El "tribalisme", com a forma de manifestació ètnica esclatà espectacularment en el marc urbà i esdevé de la confrontació entre una ètnia dominant i unes altres dominades o deponents, cosa que genera diferents processos associatius i/o reivindicatius, que l'Antropologia Política s'encarregà d'estudiar profusament, sobretot pel que fa al pas d'unes solidaritats "mecàniques", fonamentades en els llaços de parentiu, a unes altres d'"orgàniques", políticament institucionalitzades. Destaquem, entre altres, els treballs de M. Banton (1957), A.L. Epstein (1958), K. Little (1970), P. Mayer (1961), J.C. Mitchell (1957, 1960), A. Southall, ed. (1961) i W. Watson (1958).

El marc geogràfic limitat d'aquests treballs tingué continuació en estudis posteriors sobre etnicitat fets a Amèrica Central i del Sub (B. Basham, 1978; A. Cohen, ed., 1974; B.J. Isbell, 1978; V. Martínez-Alier, 1974; B.R. Roberts, 1973; C. Wagley, ed., 1952) i també a Àsia (L.A. Fallers, 1974; C. Geertz, 1963 i 1973); G.W. Skinner, 1959). Són més recents encara els que s'emprengueren en l'anomenat "bloc occidental", Europa i Amèrica del Nord (M.J. Esman, ed., 1977; R. King, 1973; O. Pi-Sunyer, 1971; A. Said i L. Simmons, eds., 1976). Aquest darrer pas significà certs replantejaments, sobretot pel que fa a la consideració de la importància del component ètnic a la vella Europa, on la formació de les mitificades nacions-estat semblava haver-lo eliminat.

La major part dels estudis sobre etnicitat s'han centrat en el descobriment i anàlisi d'aquells elements que permeten diferenciar un grup ètnic d'un altre, bo i aconseguint *constatar* una situació de contrast, però sense considerar, amb tot, la causalitat de tal contrast, allò que el genera. D'aquesta manera, hom fonamenta l'estudi de l'etnicitat en l'oposició complementària de diversos grups ètnics en un marc insti-

tucional de més gran abast, la qual cosa hom concreta en afirmacions com aquesta: "Les solidaritats ètniques assoleixen significació solament en els termes de relació 'nosaltres-ells'" (Esmán, 1977: 372), o bé "La identitat ètnica es defineix molt més per allò que no s'és que no pas per allò que s'és" (Greenwood, 1977:82). En aquesta vessant, F. Barth, en un dels seus treballs programàtics més interessants, proposa centrar-se en la definició dels límits dels grups ètnics (1976: 17). Hom dirigeix els principals esforços, per tant, cap a la delimitació dels trets distintius de cada grup ètnic, adés amb un accent marcadament *essencialista*, de manera que aquests trets apareixen com atemporals i, en conseqüència, immutables; adés destacant el caràcter *contextual*, mal-leable i variable de l'ètnicitat. A més, uns autors fan èmfasi en els aspectes ideològics, en el simbolisme dels signes d'identitat; i en canvi per altres són els aspectes econòmics els que serveixen per a explicar la reivindicació ètnica.

L'ètnicitat sol estudiar-se en relació al canvi social. Hom considera que la *modernització* ha d'afectar necessàriament la identitat ètnica, a través, bàsicament, de l'impacte dels medis de comunicació que, posant en contacte diferents societats, genera noves concepcions sobre el treball, el benestar i la vida social en general. Tanmateix hom concep el resultat d'aquest impacte de manera ben divergent: per a uns, la modernització elimina totalment l'ètnicitat; per a altres, en canvi, l'estimula. Aquestes dues grans tendències ens serviran com a marc on anar presentant a continuació les diferents aproximacions sobre l'ètnicitat.

* * *

Hom pot concebre la modernització com un procés en el qual les societats o grups "tradicionals" van canviant en manllevar tota una sèrie d'elements "moderns", "occidentals", o "urbanitzats", procés en el qual les peculiaritats distintives dels grups tradicionals van desapareixent en forma progressiva per abocar-se inevitablement en la uniformització. Des d'aquesta perspectiva l'ètnicitat es relaciona amb tot allò que és distintiu, peculiar, tradicional. L'anomenat regionalisme suposa una vinculació obstinada a la tradició, que dificulta la modernització i impedeix el desenvolupament econòmic, desenvolupament que, des de l'òptica liberal-burguesa, només esdevé realitzable en el marc d'una nació-estat. Hom pensa que la modernització presuposa, per tant, la desaparició de la tradició i, amb ella, la del regionalisme, i condueix a una assimilació cultural.

Les obres de K.W. Deutsch i W.J. Folz (1963), així com de B. Akzin (1964) són les que més han influït en els antropòlegs afins a aquesta concepció. Prenent com a punt de referència l'Europa occidental del segle XX, aquests autors consideren a França, Gran Bretanya, Itàlia, Espanya, Alemanya... com a models on s'ha aconseguit l'ideal de la nació-estat amb l'assimilació progressiva de llurs pobles, d'antuvi diferenciats culturalment. L'un i els altres volen mostrar els processos integradors que condueixen a la *construcció de la nació*, que, no ho oblidem, es consideren els mateixos que basteixen l'estat. El ressorgiment dels nacionalismes de dues dècades ençà no va passar en crisi aquesta concepció integracionista, bé que obligà a matisar-la, tot consi-

derant-los com a alteracions de l'equilibri social que, no obstant això, no aconsegueixen destruir (vegeu, per exemple, W. Bell i W.E. Freeman, 1974). Des d'una perspectiva aparentment oposada a la integracionista, diferents autors mostren situacions de *pluralitat ètnica* (L. Kuper i M.G. Smith, eds., 1969), èmfasi que de cap manera es contradiu amb la perspectiva assimilacionista, atès que hom descriu situacions considerades com a prèvies a una futura integració nacional; integració que, malgrat tot, és percebuda com el punt terminal cap el qual tot estat es dirigeix, seguint camins més o menys complexes.

¿Per què, llavors, malgrat els processos d'integració i assimilació, persisteixen situacions de diferenciació ètnica en estats constituïts de força temps ençà? Senzillament, perquè la modernització s'ha realitzat de manera imperfecta, perquè no ha arribat a tot arreu, i en aquests llocs és on hom detecta un més gran predomini dels processos d'identitat ètnica, que es considereen vinculats a un tradicionalisme arcaïzant. Aquesta idea general pot formular-se, no obstant això, de diverses maneres:

1) La teoria del CENTRE-PERIFÈRIA explica la presència de l'ètnicitat per l'exclusió i llunyania de certes zones (les perifèriques) respecte als centres de poder. El desequilibri del centre-perifèria es basa, doncs, en la idea que la comunitat ètnica en conflicte s'ha mantingut històricament al marge o fora del sistema, és a dir, de les coordenades dominants de la societat en conjunt, o, el que és la mateixa cosa, en la perifèria de les estructures econòmiques, culturals, polítiques i institucionals de la nació-estat de la qual formen part. La dialèctica centre-perifèria es basa, justament, en la lluita entre l'estat per a imposar un únic cos legal, institucional, cultural per a tots els seus membres i aquells grups que intenten mantenir les peculiaritats i diversitats dins aquest estat. Aquesta idea, carregada de simplisme i de mecanicisme està present en altres formulacions, amb les quals sovint s'interfereix, per la qual cosa no insistirem ara en això. Destaquem, malgrat tot, que la dualitat centre-perifèria pot interpretar-se en un sentit espacial-geogràfic, però també, metafòricament, en un sentit social, considerant com a perifèrics grups socials marginats per baixos nivells de renda o educació, o per altres causes. I amb això ens endinsem en una altra de les formulacions sobre l'ètnicitat.

2) La teoria de les ÈLITS concep la reivindicació ètnica com a resultat de la persuasió que uns líders carismàtics exerceixen sobre el conjunt de la població. Per això resulta rellevant estudiar les tècniques de mobilització utilitzades per aquests activistes, així com les seves característiques, motivacions i adscripció social. Quins són aquests líders? W.R. Beer (1977) y M.J. Esman els caracteritzen com a professional frustrats davant la manca d'oportunitats en les seves regions perifèriques. Vegem-ho en paraules de M.J. Esman:

“Com a la major part dels moviments de protesta, els principals components dels moviments etno-regionals són persones relativament ben educades, entre les quals s'incluen professors i tècnics, amb un estàndar molt baix respecte a les seves expectatives d'ingressos, de reconeixement social i d'oportunitats per al exercici del poder i la influència. En reacció contra les frustracions materials i psíquiques de la marginalitat, aquests activistes prenen riscos considerables en immiscir-se en moviments etno-regionals” (1977: 376-7).

No cal pas assenyalar el reduccionisme d'una interpretació d'aquesta mena, que busca l'explicació d'un fenomen col·lectiu només en l'actuació d'uns professionals arrauxats pel despit. El que interessa destacar, a més a més, és que hom vincula la reivindicació ètnica a un sol grup social (la qual cosa no treu que pugui mobilitzar a sectors més amplis), de manera que sense ell la reivindicació desapareix. Hom considera que la modernització, en oferir noves oportunitats als membres d'aquestes èlits, les lliga al govern central i les converteix en depenents. Segons P. Schneider, J. Schneider i E. Hansen (1972), en els països de la Mediterrània occidental aquest fet es produeix paral·lelament a una decadència de les institucions regionals, al sorgiment d'organitzacions informals i a la anihilació del regionalisme, cosa que, aplicada mecànicament al cas de Catalunya va fer afirmar, per exemple, a E. Hansen (veure 1977 i 1978) que "la modernització impulsada pel règim de Franco havia desintegrat el regionalisme català".

3) La teoria de la MARGINALITAT parteix del pressupòsit de l'existència d'una precarietat econòmica generalitzada en el marc d'una àrea geogràfica limitada, que provoca la reacció de la gent contra la font d'aquesta penúria. La marginalitat econòmica pot anar acompanyada de l'absència total o parcial de mecanismes legals que possibilitin una autonomia cultural, política, etc. en relació a l'aparell central de l'estat, cosa que en conjunt origina unes relacions de *dependència*. Per W. Bell la situació de marginalitat deriva del procés de *construcció de la nació* (llegeixi's nació-estat), en el qual es generen diferències en el control del poder i dels recursos; el nacionalisme constitueix segons W. Bell una *reivindicació d'igualtat*, en contra de la discriminació de les zones deprimides en el context d'estats més amplis.

Sota aquesta concepció, eminentment economicista, resulta impossible situar el nacionalisme en el marc de l'Estat espanyol. El mateix W. Bell (1974: 298-9) reconeix que el cas del País Basc contradiu el model general proposat per ell, ja que no es tracta d'una zona econòmicament deprimida en relació a la resta d'Espanya, i proposa considerar-lo com un "cas excepcional".

El problema d'aquest enfoc rau en la identificació de dependència, marginalitat i precarietat econòmica. Pensem que la dependència no és condició única ni suficient per a generar marginalitat i precarietat. Posem un exemple ben a prop nostre. Pot considerar-se Catalunya en situació de dependència respecte a l'Estat espanyol? Creiem que sí, tant econòmicament com política: diem això perquè l'alta burgesia catalana aconseguí precisament la seva posició privilegiada gràcies al proteccionisme econòmic del govern central que, iniciat el 1717, oferí una contrapartida a la pèrdua definitiva de l'autonomia catalana, assegurant el comerç per l'interior d'Espanya i pels territoris d'ultramar, que fins aquell moment havien estat reservats a la Corona de Castella. La renúncia al lliurecanvisme, per la por de la burgesia a la competència comercial i industrial en el marc internacional, significà passar a una situació de dependència econòmica que, en aquest cas, no es transformà en precarietat, sinó que fou emprada pragmàticament per als interessos de classe de la burgesia catalana i de les èlits estatals, l'aliança de les quals solament pot entendre's des d'una perspectiva

històrica. La dependència entesa en aquest sentit més ampli, pot significar també la cristallització de moviments ètnics.

* * *

Fins ara hem examinat la perspectiva d'aquells que conceben la modernització com a un procés uniformitzant, sustentador de les forces integracionistes que conflueixen en la nació-estat. Les crítiques que sovint s'han fet a aquesta concepció incideixen en la simplificació esquemàtica que rau en la reducció dels processos històrics a una seqüència unilínia, segons la qual una societat "tradicional" es transforma en una altra de "moderna". No fa gaire hom ha intentat fer front a aquesta crítica tot modificant la concepció dels efectes resultants de la modernització. En concret, D.C. Tipps ens diu:

"Hom no pot correlacionar simplement la modernització amb la destrucció de la tradició, atès que això darrer no és pas un prerrequisit de la modernització —ja que en molts de casos les institucions i els valors "tradicionals" poden facilitar en comptes d'impedir els canvis socials que normalment hom associa a la modernització." (1973: 241)

Per consegüent, dins d'aquesta orientació, cal tenir en compte els trets distintius del context local o regional en què la modernització es produeix per a detectar les variants de tal procés. En aquest sentit, i pel que fa a l'ètnicitat, hom concep que la modernització fragmenta els estats, en accentuar-s'hi els moviments ètnics (vegeu, per exemple, E. Gellner, 1974; W. Connor, 1976; A. Said i L. Simmons, 1976). Això té, bàsicament, dues raons: 1) el desenvolupament econòmic, que genera el desig de procedir a una millor racionalització dels recursos tot descentralitzant llur gestió, i 2) l'acció dels medis de comunicació de masses, que fan conèixer els avenços aconseguits per diversos grups ètnics a qualsevol lloc del món. Aquesta concepció és, per tant, oposada a la integracionista, tot i abocant-se cap a l'estudi dels moviments *etnonacionals* sorgits en diferents estats. Ultra això, hom constata el reduït nombre d'estats que inclouen una sola nació, així com els nombrosos conflictes que d'uns vint anys ençà ha tingut caràcter ètnic (A. Said i L. Simmons, 1976: 16-17). Vegem algunes formulacions:

1) La teoria de l'ALIENACIÓ presenta la reivindicació ètnica com una lluita per la defensa de la identitat del grup enfront a l'anomia, a la despersonalització i racionalització de la societat de masses representada per la nació-estat. Hom percep l'avenç tècnic i el desenvolupament econòmic com quelcom que allunya l'home de la natura, el converteix en un apèndix de les màquines, accentua l'individualisme i provoca la insolidaritat. La identitat ètnica inclou el que C. Geertz (1963) ha anomenat *comunisme*, base de reforçament dels llaços primordials, del retorn al localisme, de l'exaltament de vells costums pel fet mateix d'ésser considerats com a propis, distintius i, per tant, inalienables.

Hom considera que la formació de comunes, els moviments de caire religiós, o el radicalisme intel·lectual constitueixen unes altres manifestacions del mateix fenò-

men que origina l'ètnicitat, intents tots ells de lluitar contra la despersonalització, cosa que A. Said i L. Simmons qualifiquen com a *comportaments neoètics* (1976: 33-42), i que hom podria agrupar sota el mateix lema: "el-que-és-petit-és-bell". Ultra això es pensa que la descentralització dels nuclis de decisió política ha de permetre un més gran coneixement i millor solució dels problemes i, a més a més, una major participació democràtica.

Tots aquests elements són presents, sens dubte, en bona part dels moviments ètnics. Altra cosa és que la teoria de l'alienació, basant-se gairebé de manera exclusiva en conceptualitzacions emicistes, tingui les condicions suficients per explicar un fenomen com el de l'ètnicitat, de tan gran envergadura. La teoria de l'alienació cau, al nostre entendre, en un marcat essencialisme i simplisme, en reduir els moviments socials a simples epifenòmens de les configuracions ideològiques o psíquiques d'un grup.

2) El desenvolupament dels mitjans de comunicació, com a conseqüència de la modernització, té per W. Connor una importància decisiva de cara a estimular el "moviments etnonacionals". A través d'aquests mitjans s'han difós les idees relatives al dret d'autodeterminació dels pobles, així com els assoliments d'alguns d'ells. Això és el que W. Connor (1977: 29) anomena EFECTE DE DEMOSTRACIÓ: els moviments etnonacionals d'un estat poden provocar una reacció en cadena, dinamitzant processos adormits en altres estats. Així, hom pensa, per exemple, que la pèrdua de les colònies i la subsegüent pèrdua de prestigi per part dels diferents imperis europeus, provocà i reactivà la lluita ètnica dins la mateixa societat metropolitana. A França, per exemple, després de la pèrdua d'Argèlia, les lluites dels grups bretons, occitans, alsacians, bascs, catalans i corsos es revitalitzà. A Gran Bretanya, coincidí la pèrdua de l'imperi colonial amb un augment de l'ètnicitat galesa, irlandesa (del nord) i escocesa.

Podem esmentar, tanmateix, a tall de contra-exemple la constitució de la República d'Irlanda el 1926, que assolí la independència just en el moment de més gran esplendor de l'Imperi Britànic. I amb això voldríem al·ludir al fet que els processos d'ètnicitat no depenen solament del grau de prestigi de l'ètnia o nació dominant dins l'estat, sinó també de dinàmiques internes dins cada nació o comunitat ètnica i de les relacions d'aquesta comunitat amb l'estat, sense que això negui la influència de les circumstàncies que, adés en el marc internacional, adés dins d'un mateix estat provoquen els "efectes de demostració" esmentats.

* * *

Suara assenyalàvem que els estudis sobre l'ètnicitat s'iniciaren en els països colonials, aplicant-s'hi, però, les concepcions europeu-burgeses que identifiquen nació i estat. Sobre això influí, és clar, la procedència i adscripció teòrica dels investigadors, els quals interpretaren els esforços d'unitat que diversos grups ètnics feren per tal d'assolir la independència de la metròpoli, com un signe pregon de les forces integracionistes que generen la construcció de l'estat. Com a reacció davant aquest eurocentrisme, alguns investigadors començaren a emprar paraules encunyades per l'anomenat Tercer Món, bo i revertint-les a l'anàlisi de la societat europea. D'aquesta manera,

M. Hechter (1975), per exemple, anomena com a COLONIALISME INTERN la situació d'algunes zones respecte al conjunt de l'estat. El seu intent consisteix, en realitat, en una aplicació de la teoria de la marginalitat, que M. Hechter enriqueix en assenyalar que la desigualtat econòmica no és condició suficient perquè surgeixi l'"etno-regionalisme". Cal que hi hagi, també, una "divisió cultural del treball" de tipus jeràrquic, de manera que uns grups ètnics ocupin les posicions de prestigi, mentre els altres ocupen les menys desitjades, la qual cosa fa que les unitats regionals esdevinguin colònies internes d'un estat, fet que precipita la formació de moviments "etno-regionalistes" protagonitzats per les capes populars de la població.

De manera semblant a la de la teoria de la marginalitat, M. Hechter no pot aplicar el seu model a Catalunya i al País Basc; tampoc, diu ell, a Escòcia. Per aquesta causa, uns anys mes tard (1979), M. Hechter publica, en col·laboració amb M. Levi, un article, que qualifiquen de temptatiu on s'intenta ampliar el model presentat: Es conceben dos grans mecanismes per la formació dels grups ètnics, ambdós basats en la "divisió cultural del treball".

Un d'aquests mecanismes és el que suara hem descrit, basat en una divisió *jeràrquica* del treball, que genera el colonialisme intern. L'altre es fonamenta en una divisió *segmentària* del treball, és a dir, divisió dins les fronteres mateixes de la comunitat ètnica, la qual cosa esdevé de la incorporació a l'estat d'una societat que tenia ja ella mateixa aparell d'estat i gaudia, per tant, unes especificitats institucionals, culturals i històriques que la feren difícilment assimilable per les forces centralistes del nou estat. Aquest segon mecanisme origina una ECONOMIA PERIFÈRICA, que perfectament pot estar més desenvolupada que la del nucli integrador. M. Hechter i M. Levi consideren que en aquest cas la reivindicació ètnica és assumida pels estrats més alts de la població, en un intent de mantenir llurs privilegis.

Pensem que en aquest article hi ha, encara, dues limitacions importants: 1) reduir de nou el nacionalisme a l'alienació de la perifèria, i mantenir en definitiva el dualisme centre-perifèria, i 2) vincular la reivindicació ètnica a un sol grup social (les capes populars en el cas del "colonialisme intern", les capes privilegiades en el de les "economies perifèriques"). No obstant això, M. Hechter i M. Levi fan una aportació substancial al nostre entendre: el "colonialisme intern" i l'"economia perifèrica" difereixen perquè els mecanismes de formació de l'estat no foren els mateixos a l'un i l'altre cas. Aquesta idea no és desenvolupada pels autors i, malgrat això, ens sembla de gran importància per explicar, justament, la causalitat dels moviments ètnics, així com el diferent caràcter que adopten.

* * *

A partir de tota la revisió anterior podem concloure que hi ha dues menes de monolitisme esterilitzant. En primer lloc, entendre l'ètnic com un tot homogeni, on s'inclouen situacions que considerem molt diferents, per exemple:

2) El cas de minories ètniques i racials als països altament desenvolupats, com és el cas de Canadà o EEUU (jueus, negres, italians, polacs, irlandesos, hispànics).

b) El cas dels “ghettos” urbans a Amèrica Llatina com a resultat de les migracions masives, de les que Mèxic, D.F. i Lima en són exemples pregons. També és aquest el cas de moltes ciutats d'Àsia i Àfrica.

c) El cas dels moviments nacionalistes, amb una base història i geogràfica (el cas irlandès i escocès a Gran Bretanya; el cas basc, català, gallec, andalús o canari a Espanya; el cas bretó, basc, català o occità a França; el cas de croates i macedonis a Iugoslàvia, etc.)

Dins del concepte *comunitat ètnica* s'integren, per consegüent, conceptualitzacions tan desiguals i divergents com la de nació, nacionalitat, país, poble, regió, minoria ètnica i, eventualment, la de grup tribal.

El segon monolitisme observat és la preponderància hegemònica del neofuncionalisme com a marc de referència teòrica i metodològica. Les nostres posicions crítiques a les mancances i reduccions de tals plantejaments poden resumir-se en les següents:

1) Observem la manca d'una veritable perspectiva comparativa, amb la consegüent substancialització dels casos específics que són objecte d'estudi, reduint com a molt els processos ètnics a l'acció d'èlits activistes, a la reacció davant el sentiment d'alienació, a la precarietat econòmica, o, a fi de comptes, a la relació entre centre i perifèria. Tots aquests plantejaments, com hem vist, no són tant el resultat d'un enfoc comparatiu, com de posicions apriorístiques, emmarcades pels axiomes de la modernització i del predomini de la nació-estat.

2) La identificació dels termes nació i estat, i la utilització, per tant, de forma confusional, dels termes nacionalisme (= identitat amb/fidelitat a la nació-estat) i regionalisme (= identitat amb/fidelitat a una part de la nació-estat), la qual cosa suposa, a més, la negació de l'existència d'estats plurinacionals.

3) L'oblit sistemàtic de les repercussions dels conflictes de classe en els conflictes ètnics; és a dir, tenir la tendència a interpretar a aquests darrers com a substituïts dels primers.

4) Reduir la lluita ètnica a lluites sectorials definides d'acord amb unes característiques tangibles o amb els símbols de la lluita ètnica en qüestió. Són, per tant, reduccionistes els intents de restringir, per exemple, el problema irlandès a l'esfera religiosa, el quebecois a la llengua, o l'"apartheid" a l'estigmatització racial.

En definitiva, hom no pot entendre l'ètnicitat sense fer referència a allò que la genera, sense al·ludir a les causes per les quals un grup social persisteix a reivindicar les seves diferències. Fixem-nos en la impossibilitat de definir un grup ètnic per la possessió d'una mateixa classe de trets i destaquem, en canvi, el fet que aquests trets varien d'acord amb cada grup ètnic (la llengua per uns, la religió, o la raça, o les institucions, o el territori, o els antecedents històrics, o una combinació d'ells per altres). En altres paraules, la presència de trets diferencials en un grup humà és condició necessària, però no suficient per a que es configuri la identitat ètnica; podríem considerar-los com la matèria prima de l'ètnicitat, però no són els catalitzadors que la fan funcionar. En conseqüència, amb tot i que resulta de gran interès conèixer *quins són*

els trets que cada grup ètnic considera com a marcadors de diferenciació, és molt més important endinsar-se en les causes per les quals un grup social fa seva aquesta consciència diferenciadora. I per fer-ho cal al·ludir a l'estructura de l'estat, marc contextual on els processos ètnics assoleixen sempre llur manifestació, i cal al·ludir, en conseqüència, a les divisions de classes i a llur articulació amb els processos ètnics.

És aquest marc estatal el que ens ha de permetre distingir fenòmens estructuralment tan diferents com:

1) Els *moviments colonials*, culturalment no homogenis, i constituïts, normalment, per diferents grups ètnics, el llaç d'unió dels quals és la lluita front a la metròpoli a fi d'assolir la independència. La divisió del treball en els països colonitzats sovint es fonamenta en les divisions ètniques: així, per exemple, els colonitzadors ocupen les posicions de privilegi, mentre els indígenes són relegats als estrats socials més baixos (Sudàfrica, Rhodèsia). En altres casos, l'imperi colonial adopta l'estratègia de reforçar el poder del grup tribal (o casta, en el seu cas) que millor serveix als interessos de la política de l'administració colonial, donant-li un estatus per sobre dels altres grups (Uganda, Nigèria, Birmània, Índia). En tots dos casos, el domini de classe apareix sota la forma d'un conflicte ètnic.

2) Les *minories ètniques*, constituïdes per grups d'individus que assumeixen consciència d'identitat en condicions de gran heterogeneïtat cultural. El surgiment de les minories ètniques està relacionat amb la formació de grans concentracions urbanes en el procés d'industrialització: els desplaçaments massius de població cap a les ciutats dificulten sovint la integració, sobretot si els immigrants es concentren en barris suburbials extrems. El mateix fenomen d'expansió del capital explica la presència de minories ètniques a estats recents, constituïts per la colonització de territoris no habitats o dels quals pràcticament s'exterminà la població indígena (EEUU, Austràlia). L'heterogeneïtat cultural que esdevé d'aquests moviments de població no és, malgrat tot, condició suficient per originar minories ètniques: ha d'anar acompanyada d'una divisió del treball que segueixi les línies de la divisió ètnica, de manera que uns grups assoleixin unes posicions més favorables que no pas uns altres. Per això, l'aspiració de les minories ètniques és la d'aconseguir el reconeixement de llur especificitat dins l'estat establert, adés per a conservar posicions de privilegi (com és ara el cas dels jueus als EEUU), adés, per a reivindicar la igualtat en drets civils i una consideració social (com és el cas de negres i hispànics, també als EEUU).

3) Els *regionalismes* sorgeixen en el marc d'estats constituïts en base a l'assimilació de pobles culturalment diferents. Constitueixen moviments que busquen assolir el reconeixement de les especificitats culturals d'un grup social en el marc d'aquest estat. El regionalisme no qüestiona pas la forma de l'estat, sinó que, al contrari, intenta aconseguir del govern el respecte als atributs culturals propis. Per això, els regionalismes són perfectament assumibles en una nació-estat, i compatibles amb un *nacionalisme d'estat* de caire integracionista.

4) Els *nacionalismes* (que anomenem també *etnonacionalismes* per a distingir-los dels nacionalismes d'estat) prenen la forma d'una lluita contra l'estat uniformitzant per part de grups que, igual que en el cas anterior, són culturalment homoge-

nis. La gran diferència respecte als regionalismes és que, a les demandes de reconeixement d'una especificitat cultural, cal afegir la presència d'un projecte polític que qüestiona l'estructura mateixa de la nació-estat. El caràcter d'aquest projecte polític, les formes que pren la reivindicació nacionalista i els èxits assolits, depenen de diversos factors, entre els quals cal comptar tant l'estructura interna de la comunitat nacional, com la resposta i el grau de tolerància de les institucions de l'estat.

El que suara hem presentat no és tant una tipologia com un intent de diferenciar, tal com ja esmentavem, uns fenòmens estructuralment molt diversos, els quals han estat etiquetats sota el mateix rètol d'ètnicitat. L'ètnic, no és, en conseqüència, homogeni, i per bé que podem reservar el terme ETNICITAT per a referir-nos d'una manera general als processos d'identitat col·lectiva d'un grup social (no podem subtreure'ns així com així de l'herència dels nostres antecessors!), pensem que a l'hora d'analitzar la identitat ètnica cal tenir en compte les diferents formes de la seva manifestació (moviments colonials, minories ètniques, regionalismes, nacionalismes). Volem insistir, a més, en el caràcter eminentment *contextual* d'aquests fenòmens, per la qual cosa, en analitzar-los, hom ha de considerar les possibles modificacions que poden produir-se en el decurs històric. Així, per exemple, regionalismes poden convertir-se en nacionalismes (el cas d'Andalusia n'és un bon exemple), minories ètniques poden evolucionar en moviments nacionalistes (com és ara el cas dels quebecois a Canadà).

Si l'ètnic no és homogeni, les societats on les comunitats ètniques s'inclouen tampoc ho són. Cal, en conseqüència, delimitar el paper que els interessos de classe juguen en els processos de reivindicació ètnica, bo i explicant quan i per què tals reivindicacions es produeixen, quins grups socials les fan seves i com s'empren els símbols d'identitat ètnica. Llengua, religió, raça, i qualsevol altre símbol cultural en general, funcionen com a marcadors del sentit d'identitat, de pertinença al grup, però no són, ells mateixos, el motor de l'ètnicitat. El motor, en canvi, cal trobar-lo en la utilització instrumental i estratègica d'aquests símbols per part de diferents grups socials, de cara a la consecució dels seus interessos de classe.

Bibliografia

- AZKIN, B. *State and Nation*. London. Hutchinson University Library. 1964.
- BANTON, M. *West African City. A Study of Tribal Life in Freetown*. London. Oxford University Press for International African Institute. 1957.
- BARTH, F. "Introducción" a F. BARTH (comp.), *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. México, F.C.E. Pàgs. 9-49. 1976.
- BASHAM, R. *Urban Anthropology. The Cross-Cultural Study of Complex Societies*. Palo Alto, Cal., Mayfield Publ. 1978.

BEER, W.R. "The Social Class of Ethnic Activist in Contemporary France", a M.J. Esman (ed.), *Ethnic Conflict in Western World*. Ithaca. Cornell University Press. Págs. 143-158. 1977.

BELL, W. "Ethnicity, Decisions of Nationhood and Images of the Future", a W. Bell and W.E. Freeman (eds.), *Ethnicity and Nation Building*. Beverly Hills, Sage Publ. Págs. 283-300. 1974.

BELL, W. and FREEMAN, W. (eds.) *Ethnicity and Nation-Building. Comparative, International and Historical Perspectives*. Beverly Hill. Sage Publ. 1974.

COHEN, A. (ed) *Urban Ethnicity*. London. Tavistock. 1974.

CONNOR, W. "The Political Significance of Ethnonationalism within Western Europe", a A.A. Said and L.R. Simmons, *Ethnicity in an International Context*. New Brunswick, N.J. Transaction Books. Págs. 110-113. 1976. "Ethnonationalism in the First World: the Present in Historical Perspective", a M.J. Esman (ed.), *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca Cornell University Press. Págs. 19-45. 1977.

DEUTSCH, K. and FOLZ, W. *Nation-Building*. New York. Prentice Hall, Atherton Press. 1963.

EPSTEIN, A.L. *Politics in an Urban African Community*. Manchester. Manchester University Press for Rhodes-Livingstone Institute. 1958.

ESMAN, M.J. (ed) *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca. Cornell University Press. 1977.

ESMAN, M.J. "Perspectives on Ethnic Conflict in Industrialized Societies", a M.J. Esman (ed.), *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca. Cornell University Press. Págs. 371-390. 1977.

FALLERS, L.A. *The Social Anthropology of the Nation-State*. Chicago. Aldine. 1974.

GEERTZ, C. (ed.) *Old Societies and New States*. New York. Free Press. 1963.

GEERTZ, C. *The Interpretation of Cultures*. New York. Basic Books. 1973.

GELLNER, E. *Thought and Change*. London. Weidenfeld and Nicolson. 1974.

GREENWOOD, D. "Continuity in Change: Spanish Basque Etnicity as a Historical Process", a M.J. Esman (ed.), *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca. Cornell University Press. Págs. 81-102.

HANSEN, E.B. *Rural Catalonia under the Franco Regime. The Fate of Regional Culture Since the Spanish Civil War*. Cambridge University Press. 1977. "Dimensiones de la estratificación social en la Cataluña rural", a W. Douglass y J.A. Aceves, *Los aspectos cambiantes de la España rural*. Barcelona. Barral. Págs. 249-280. 1978.

HECHTER, M. *Internal Colonialism. The Celtic Fringe in the British National Development*. Berkeley. University of California Press. 1975

HECHTER, M. and LEVI, M. "The Comparative Analysis of Etnoregional Movements", *Ethnic and Racial Studies*. 2: 260-274. 1979.

- ISBELL, B.J. *To Defend Ourselves*. Austin. Institute of Latin American Studies. The University of Texas at Austin. 1978.
- KING, R. *Minorities under Communism: Nationalities as a Source of Tension among Balkan Communist States*. Cambridge. Harvard University Press. 1973.
- KUPER, L. and SMITH, M.G. (eds.) *Pluralism in Africa*. Berkeley. University of California Press. 1969.
- LITTLE, K. *La migración urbana en Africa occidental*. Barcelona. Labor. 1970.
- MARTINEZ-ALIER, V. *Marriage, Class and Colour in Nineteenth-Century Cuba. A Study of Racial Attitudes and Sexual Values in a Slave Society*. London. Cambridge University Press. 1974.
- MAYER, P. *Townsmen or Tribesmen. Conservatism and the Process of Urbanization in a South Africa City*. Cape Town. Oxford University Press. 1961.
- MITCHELL, J.C. *The Kalela Dance. Aspects of Social Relationships among Urban Africans in Northern Rhodesia*. Manchester. Manchester University Press for Rhodes-Livingstone Institute. 1957. *Tribalism and the Plural Society. An Inaugural Lecture*. London. Oxford University Press. 1960.
- PI-SUNYER, O. (ed.) *The Limits of Integration, Ethnicity and Nationalism in Modern Europe*. Amherst. The University of Massachusetts Dpt. of Anthropology. 1971.
- ROBERTS, B.R. *Organizing Strangers. Poor Families in Guatemala City*. Austin. University of Texas Press. 1973.
- SAID, A.A. and SIMMONS, L.R. "The Ethnic Factor in World Politics", a A.A. Said and L.R. Simmons (eds.), *Ethnicity in an International Context*. New Brunswick, N.J. Transaction Books. Págs. 15-48. 1976.
- SCHNEIDER, P., SCHNEIDER, J. and HANSEN, E. "Modernization and Development: the Role of Regional Elites and Noncorporate Groups in the European Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 14: 328-350. 1972.
- SKINNER, G.W. (ed.) *Local, Ethnic and National Loyalties in Village Indonesia*. New Haven, Yale University. 1959.
- SOUTHALL, A. (ed.) *Social Change in Modern Africa*. London. Oxford University Press for International African Institute. 1961.
- TIPPS, D.C. "Modernization and Comparative Study of Societies", *Comparative Studies in Society and History*, 15: 199-226. 1973.
- WAGLEY, C. (ed.) *Race and Class in Rural Brazil*. Paris. Unesco. 1952.
- WATSON, W. *Tribal Cohesion in a Money Economy*. Manchester. Manchester University Press for Rhodes-Livingstone Institute. 1958.